

HANS JONSSON

## Uppkomsten av betydelsen 'förstå' hos verbet *förstå* och andra indoeuropeiska verb

### 1 Inledning: om begreppet 'förstå'

*Förstå*, i konkurrens med *begripa*, är svenskans huvudord för vederbörande mentala aktion. Verbet *förstå* är ett lån av mlt. *vorstān*, sammansatt av prefixet *vor-* och verbet för 'stå'. (Här och i fortsättningen förkortas språkbeteckningar enligt förkortningslista i slutet av artikeln.) Hur dessa morfologiska byggstenar gett betydelsen 'förstå' är inte självklart och förklaringarna är flera. Verbet *förstå* tillsammans med två andra synonymer med andra prefix + betydelsen 'stå', liksom en adekvat grekisk motsvarighet diskuteras i avsnitt 2. Av intresse i sig men också som ram vid behandlingen av verben i avsnitt 1 är uppkomsten överhuvud av sememet

---

Jonsson, H., professor emeritus, Lund. "The development of the meaning 'to understand' in Indo-European verbs". *ANF* 132 (2017), pp. 179–192.

**Abstract:** *Förstå* is the central Swedish word for 'to understand'. The verb is a loan from Middle Low German *vorstān* 'to understand', with counterparts in other West Germanic languages, German *verstehen*, Dutch *verstaan* etc. How a prefix in conjunction with the word for 'to stand' has given the meaning 'to understand' is by no means self-evident, and several different explanations have been suggested. Section 2 deals with the rise of the meaning 'to understand' in *förstå*, together with a discussion of a corresponding development in three other comparable prefixed verbs, Greek *ἐπιστάμαι*, Middle Low German *understān* (English *understand*) and Old High German *in(t)stantan* (Middle High German *en(t)stehen*). In the Greek verb the physical sense 'stand beside something', in *understān* the very similar 'stand in the midst of something' (not, as is generally believed, 'to stand under something') is the origin of the cognitive meaning 'to understand'. In Old High German *in(t)stantan*, I explain the sense 'to understand' as a development from 'by standing obtain something'. I also prefer explaining the rise of the sense 'to understand' in Middle Low German *vorstān* as a similar semantic process. In the analysis of the four prefixed verbs in section 2 it was found essential to acquire a grasp of the semantic development of 'to understand' in Proto-Indo-European verbs. Section 3 gives a survey of the semantic developments that have been found, broken down into twelve categories consisting of the "pre-meanings", the basic senses of the verb or a secondary sense of it, which is the basis for the sememe 'to understand' in each category. In the categories 3.1–3.7 we find metaphorical processes (and similar developments) from the following pre-meanings: 'grip, grasp with hands; acquire, come into possession of'; 'gather (and sort or order); separate, distinguish'; 'arrive at'; 'stand beside or in the midst of or in front of something'; 'technically or electrotechnically join'. Categories 3.8–3.12 involve a transfer of the sense impressions 'hear' and 'see' and the development from the cognitive 'notice' and 'know'.

**Keywords:** to understand, sememe, semantic development, meaning, pre-meaning.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v132i.27760>

'förstå'. I avsnitt 3 ges en exposé över utvecklingar till 'förstå' hos indo-europeiska verb.

Betydelseinnehållet hos verbet *förstå* anges på hävdvunnet sätt med enkla citationstecken kring ordet, detta i egenskap av ett för alla svensk-talande känt semem. Men i en situation som denna, där betydelsen 'förstå' är genomgripande semantisk referenspunkt i undersökningen för innehållet hos jämförda verb, finns det skäl att närmare studera innebörden.

Betydelsen hos *förstå* (liksom hos tyskans *verstehen* och dess motsvarigheter) är: 'komma underfund med eller få eller ha insikt i hur något förhåller sig eller sammanhänger eller fungerar eller vad något innebär'; 'inse något'; 'kunna förklara något'. Exempel: *Förstå förhållandet, sammanhanget, innebörden, problemet. Han förstod konstruktionen, uträkningen. Han förstod varför insatsen var kontraproduktiv.* Detta kärninnehåll föreligger också modifierat eller specialiserat på följande sätt:

- a) Med den intellektuella aktionen tillagd ett moment av förvärvat kunskap eller erfarenhet eller omdöme eller vett får man användningar som: *Han gör så gott han förstår. Han förstår att utnyttja situationen.*
- b) Med den intellektuella aktionen förbleknad övergår betydelsen i 'få veta': *Jag förstår av ditt brev att du trivs i den nya bostaden.*
- c) Med den intellektuella aktionen gällande innebörden hos något sagt eller skrivet eller uttryckt med andra tecken blir nyansen 'innehållsligt fatta', även 'tolka, tyda': *Hur förstår du den här passusen i brevet?*

Betydelseangivelsen 'förstå' för andra verb i framställningen nedan avser minst kärnbetydelsen hos *förstå*.

## 2 Fyra fall där prefix + 'stå' gett betydelsen 'förstå'

Här behandlas fyra exempel på att ett prefixerat verb med grundbetydelsen 'stå' fått betydelsen 'förstå'. Tre av prefixverben, som har en jämförelsevis genomskinlig historia, behandlas tillsammans i avsnitt 2.1. Uppkomsten av betydelsen hos verbet *förstå* är svårförklarlig. Den diskuteras utförligt i avsnitt 2.2.

### 2.1 Gr. *ἐπίσταμαι* (*epístamai*), mlt. *understān*, fht. *in(t)stantan* *ἐπίσταμαι* (*epístamai*)

Grekiskan känner ett *ἐπίσταμαι* 'förstår', som emellertid också betyder 'kan', 'erfar', 'behärskar', 'vet'. Det är en metaforisk användning av medi-

umformen till ἐπίστημι (*epístēmi*), vilket som intransitivt och icke metaforiskt medialt verb har betydelsen 'ställa sig (in)vid eller intill eller i spetsen för något'.

#### *understån*

Mlt. *understån/understanden* 'förstå' svarar till ffris. *understonda*, mnl. *understaen*, nl. *onderstaan*, mht. *unterstān/unterstēn*, ty. *unterstehen*, feng. *understondan*, eng. *understand*. Detta västgermanska verb med betydelsen 'förstå' anses allmänt vara identiskt med mlt. *understån*, mht. *unterstān/unterstēn*, ty. *unterstehen* 'stå under något'. I en föråldrad reflexiv användning är betydelsen 'ställa sig under, ta emot och bära något' ur vilken betydelsen 'åta sig eller företa sig något' har utvecklats och därur 'drista sig till (att) eller våga (göra) något'. Men både 'stå under något' och den sekundära betydelsen 'åta sig eller företa sig något' är mycket svårbegripliga startpunkter för betydelsen 'förstå'. I själva verket rör det sig om två skilda verb. Prefixet hos mlt. *understån*, ty. *unterstehen*, eng. *understand* 'förstå' är inte prepositionen *under*, 'under' utan *under* 'mellan, i, bland', en avljudsform till lat. *inter*, *enter* 'mellan'. Förbetydelsen för mlt. *understån*, ty. *unterstehen* och eng. *understand* 'förstå' är således 'stå eller ställa sig (mitt) i något'. Så uppfattat blir detta mlt. *understån* med västgermanska motsvarigheter en parallell till gr. ἐπίσταμαι. Klart är också det semantiska resultatet av processen, nämligen betydelsen 'förstå', men själva processen är inte helt lätt att förstå eller "känna sig in i".

Vad gäller gr. ἐπίσταμαι ser enligt lexikonuppgifter förbetydelsen ut att entydigt vara 'ställa sig eller träda in i eller intill något'. Utvecklingen till 'förstå' låter sig då uppfattas liknande den hos de semantiskt besläktade svenska fraserna *sätta sig in i något*, *vara insatt i något*.

Hos det västgermanska verbet mlt. *understån* med motsvarigheter har förbetydelsen till 'förstå' ovan angetts som 'stå eller ställa sig (in) i eller intill något'. Om man omskriver 'stå' på naturligt sätt med 'i stående ställning befinna sig', blir det svårt att ta till sig utvecklingen till 'förstå'. Med den statiska aspekten saknas paralleller i exposén över betydelseutvecklingar till 'förstå' (se avsnitt 3). De förbetydelser som via en metaforisk process givit 'förstå', nämligen 'gripa', 'uppnå', 'samla eller plocka ut (och ordna)', 'skilja ur', 'komma fram till' och 'mekaniskt eller elektrotekniskt förbinda', som alla upplevs som lättförståeliga, beskriver en (mer) aktiv aktion, ett skeende. Mot bakgrund härav bör förbetydelsen bakom *understån* 'förstå' vara 'ställa sig in i eller in till något (och stanna)' eller kanske hellre 'ta ett (eller några) steg in i osv.'. Man har hos svenskans *stå* (och germanska motsvarigheter) funnit just denna nyans av förför-

flyttning till position. Det gäller svenskans *stå av/fram/ned/upp* och här till svarande sammansättningar *avstå/framstå/nedstå/uppstå*. Se SAOB **stå**, verb moment I 35 b. Således bör förbetydelsen bakom 'förstå' både hos det grekiska *ἐπίσταμαι* och mlt. *understān* och jämförbara germaniska verb snarast uppfattas ha denna aspektuella karaktär av aktiv aktion, av ett skeende.

#### *in(t)stantan*

Graff upptar ett fht. *instantan*, *intstantan* 'förstå'. Härtill svarar mht. *entstān*, *enstān* 'förstå' (se även Althochdeutsches Wörterbuch och Grimm<sup>2</sup>). Samma prefixverb är väl känt med andra betydelser: got. *and-standan* 'stå emot, göra motstånd mot', mht. *en(t)stān/-stēn* och ty. *entstehen* 'stå mot eller mittemot', 'sakna', 'undgå', 'uppstå'. Jämför vidare mnl. *ontstaen*, nl. *ontstaan*, ffris. *ondstā* med flera västgermanska motsvarigheter. När prefixverben med ty. *ent-* och motsvarigheter har inkoativ eller ingressiv betydelse och betecknar inträdandet i ett tillstånd räknar man med sammanfall med prefixet *in-*, *en-* (se t.ex. EWD under *ent-*).

På samma sätt som beträffande *ἐπίσταμαι* och *understān* gäller frågan hur prefixet + det enkla verbets rumsliga grundbetydelse 'stå eller ställa sig' kunnat ge det prefigerade verbet betydelsen 'förstå'. Jag vill inledningsvis se ett val mellan följande alternativ: Fht. *in(t)stantan*, mht. *en(t)stān* 'förstå' är:

- (a) metaforisk användning av den ursprungliga rumsliga betydelsen 'stå el.ställa sig mot eller mittemot något'.
- (b) resultat av en betydelseutveckling från 'stående agera så att man uppnår något', "stå sig till något".

Observera att äldre tyskt *entstehen* vid sidan av andra användningar uppvisar betydelsen 'få något' (se Grimm<sup>1-2</sup>). En liknande betydelseutveckling ligger bakom ty. *erstehen* 'köpa på auktion, förvärva'. Förekomsten av de dominerande tyska verben för 'förstå', *verstehen* och *unterstehen*, har sannolikt underlättat betydelseutvecklingen från 'uppnå' till 'förstå' hos *in(t)stantan*/*\*en(t)stantan* (också fht. bör ha haft *e-*formen hos prefixet). Jag stannar för alternativ (b).

## 2.2 Sv. *förstå* och dess västgermanska föregångare

*Förstå*, i äldre svenska även *förstånda*, är liksom da. *förstå* och nor. *forstå* ett lån av mlt. *vorstān*, *vorstanden*. Andra västgermanska former är fht. *firstān*, *firstantan*, *farstān*, *farstantan*, *ferstantan*, mht. och ty. *verstehen*,

ffris. *forstān*, mnl. *verstaen*, nl. *verstaan*, feng. *forstandan*. Verbet saknas i got. och är som sagt inte inhemskt i de nordiska språken.

Den svenska ö-formen hos prefixet i detta verb och ett stort antal andra medellågtyska lån, *förbjuda*, *förbinda*, *förnimma* m.fl., förklaras av påverkan från betonat *för-*, en biform till *före-*. Senare leden är *stå/stånda* som funktionellt har karaktären av kortform respektive långform av ett och samma ord. Först skall påpekas att det existerar formella motsvarigheter till detta mlt. *vorstān* med andra betydelser. Man finner *vorstān* 'avstå', 'om pant: förfalla genom att inte lösas in', *vorstān* 'uppstå'. I sådana fall föreligger endast formell överensstämmelse, d.v.s. det gäller autoktona prefigeringar av verbet för 'stå'. Senare leden hos mlt. *vorstān* och de andra västgermanska formerna med betydelsen 'förstå' är verbet för 'stå' som i förbindelse med det obetonade prefixet uppvisar betydelsen 'förstå', men den springande punkten i förklaringsförsöket blir hur prefixet skall tolkas.

De västgermanska *far-*, *fir-*, *for-* med motsvarigheter och got. *fra-*, *fair-*, *faur-* går tillbaka på germ. *\*fra-*, *\*fer-*, *\*fur-*. Dessa i sin tur reflekterar ieur.*\*pro*, *\*per(i)*, *\*pr*. Redan i urspråket anses viss sammanblandning ha börjat, vilken fortskridit i germanskan och i västgermanskan lett till ett närapå fullbordat sammanfall mellan formernas ursprungliga olika användningar. Se Pokorny 810 f., 813 och Kluge under *ver-*. Det frekventa obetonade prefixets västgermanska former är följande: fht. *far-*, *fir-*, *for-*, mht., ty. *ver-*, fsax. *far-*, *fer-*, *for-*, flågfr. *far-*, *fer-*, mnl., nl. *ver-*, feng. *for-*. Helt dominerande är en perfektiv eller resultativ eller endast förstärkande användning. En företagen genomgång av verb med mlt. *vor-*, ty. *ver-*, eng. *for-*, som även synes täcka användningen av prefixet i fornspråken, visar detta. Bara hos ett fåtal verb kan en (mer eller mindre överlagrad) rumslig betydelse skönjas hos prefixet. Med användandet av medellågtyska exempel gäller det:

- 'fram (till eller inför ngn)': *vorboden* 'kalla på, kalla fram'.
- 'bort, iväg': *vorjagen*, *vorwaren*, *vorreiden*.
- angivande ett spärrande eller tilltäppande: *vorsperren*.
- 'kring, ut(spritt)': *vorwerpen*.

Således kan några rumsliga betydelser skönjas. Med tanke på diskussionen strax nedan bör noteras att bland dessa funna spår saknas 'framför, inför'.

Den belagda användningen av prefixet fht. *far-*, *for-*, *fir-*, fsax. *far-*, *fer-*, *for-*, mlt. *vor-* med motsvarigheter gör följande förklaring av *vorstān* 'förstå' sannolik. Prefixet hade redan i starten resultativ funktion och be-

tydelsen 'förstå' hos prefixverbet går tillbaka på en icke belagd betydelse 'uppnå, förvärva', egentligen 'stå sig till något'. Så förklarar utgör mlt. *vorstān* 'förstå' en parallell till fht. *in(t)stantan* 'förstå' (se ovan). Jämför ty. *erstehen* 'inköpa (på auktion), förvärva' (se t.ex. Auerbach m.fl. 1967). Observera vidare att armeniska *stanam*, ett *nā*-presens till roten *\*staH<sub>2</sub>* 'stå', har betydelsen 'förvärva' (se Pokorny 1959: 1005). Denna förklaring är att föredra framför andra givna.

Grimm<sup>1</sup> (XII: 1665–66) ansätter en förbetydelse 'stå runt om (och behärska)'. I så fall skulle *vor-* i mlt. *vorstān*, fht. *far-*, *for-*, *fir-stān* och motsvarande verb svara till gr. *περί* (*peri*) 'runt om', av ieur. *\*per(i)*. Germanska avläggare av denna urspråkliga storhet, prepositionen, adverbet och prefixet i betydelsen 'runt om', är inte kända. Härtill kommer att 'stå runt om' kräver ett pluralt subjekt och därför inte övertygar som förbetydelse till 'förstå'.

Enligt Kluge 1957 under *verstehen* och de Vries 1962 under *verstaen* ger den tyska frasen *seine Sache verstehen* nyckeln till uppkomsten av betydelsen 'förstå' hos det västgermanska verbet. Det gäller ett ursprungligt rättsuttryck för 'företräda eller försvara sin sak inför rätta'. Med det semantiska tillägget 'klokt' eller 'skickligt' skulle verbets betydelse i frasen bli liktydigt med 'förstå'. Jämför Kluge 1994, som återför denna användning av *verstehen* på en grundbetydelse 'stå framför'. Förklaringen är omöjlig. Betydelsen 'företräda eller försvara inför rätta' hör historiskt hemma hos ett annat tyskt och väl allmänt västgermanskt verb med betonat prefix och grundbetydelsen 'stå framför eller i spetsen för' (se bl.a. Lasch & Borschling 1956 ff.: 993). Genom att tyngdpunkten i rättsuttrycket kom att ligga på det intellektuella behärskandet av rättsaken har anslutning till ty. *verstehen* 'förstå' kunnat ske.

### 3 Allmänt om utvecklingar till 'förstå' hos indoeuropeiska verb

Vid försök till mera inträngande analys av vägen till betydelsen 'förstå' hos de fyra verb som behandlas i avsnitt 1.2 framstod det som angeläget att skaffa en överblick över utvecklingar till denna betydelse. I första hand intresserade metaforiska processer. Bland annat var jag nyfiken på om översikten skulle ge exempel på förbetydelser av samma aspekttyp som den för verbet *förstå* alternativt övervägda 'stå i eller intill något' visavi 'ställa sig ...'. Det visade sig att exposén gav vägledning.

Undersökningen gäller indoeuropeiska verb. Självklart skulle ett motsvarande globalt svep vara en ytterst intressant uppföljning. Eventuellt kan denna uppsats locka någon till en sådan vid polyglott semantisk undersökning. Den indoeuropeiska exposén är vittfamnande nog för författaren. Den utgår från rubriken *Understand* hos Buck 1949. Bucks förteckning av synonymer har sedan undersökts i aktuella etymologiska och icke etymologiska ordböcker. I viss utsträckning har också synonymförteckningen hos Buck kompletterats. De viktigaste konsulterade verken finns upptagna i litteraturförteckningen. Den kategorisering av betydelseutvecklingen i typerna 3.1–3.12 som här görs utgår från respektive "förbetydelse", verbets grundbetydelse eller en sekundär betydelse som ligger till grund för 'förstå'. I vissa fall är det uppenbart, i andra sannolikt möjligt att utöka exemplen på vederbörande typ av förbetydelse. Däremot torde exempelsamlingen vara tillfyllest för en typologisering av den art som nedan presenteras.

### 3.1 'Gripa eller ta med händerna', 'gripa om eller famna om'

#### Sv. *begripa*

Verbet *begripa* är lån av mlt. *begrīpen* som bildats med partikeln *be-* + *grīpen* 'gripa'. Verbet har också betydelsen 'omsluta, innesluta'. Detta antyder möjligen att 'förstå' återgår på nyansen 'gripa om'.

#### Eng. *grasp*

Eng. *grasp* går tillbaka på en bildning *\*graipison* till det *\*graip-* som ingår i substantivet *grip* och står i avljudsförhållande till *grīp-* i verbet *gripa*.

#### Sv. *fatta*

Verbet sammanhör med substantiven *fat* och isl. *fat* 'kläder'. Grundbetydelsen bör vara 'omsluta' (särskilt levande i sammansättningen *omfatta*). Härur har betydelsen 'ta tag om, gripa' uppkommit, som i sin tur ligger till grund för betydelsen 'förstå'.

#### Lat. *capere*

Det latinska verbets grundbetydelse är 'gripa, ta med händerna', varav specialiseringen 'ta tillfånga'. En utveckling ur grundbetydelsen är 'omfatta, rymma o.dyl.', en annan 'förstå': *mens nostra haec non capit* egentligen: 'vårt förstånd fattar inte detta'.

Lat. *comprehendere*

Verbet är ett med *com* (biform till *cum*, i sammansättningar) prefigerat *prehendere* 'gripa, fatta tag i, ta' (i sin tur en nasalerad form av den verbstam som ingår i eng. *get*, se nedan under 3.2, med prefixet *prae-*). Betydelsen 'förstå', liksom den också föreliggande betydelsen 'uppmärksammas' är utvecklingar ur det även belagda 'gripa om, ta tag i, ta'.

Gr. *λαμβάνω* (*lambáno*), *συλλαμβάνω* (*syllambáno*)

Det osammansatta *λαμβάνω* har grundbetydelsen 'gripa om, ta tag i', varur bl.a. det allmännare 'ta; skaffa sig'. Hos *συλλαμβάνω* (med *συν-* (*syn-*) 'samman', som övergår till *συλ-* (*syl-*) framför *-λ-* (*l*)) föreligger nog som förbetydelse 'gripa och få med sig', en nyans skapad av prefixet, vilket sistnämnda gett klarare avtryck i betydelsen 'förena, ta samman'.

Fr. *saisir*

Det franska verbets grundbetydelse är 'gripa (tag i), gripa om': *saisir quelquan au collet* 'gripa någon i kragen', *saisir quelqu'un par les cheveux* 'gripa någon i håret'.

Kommentar: Hellquist ser i verbet *begripa* som har sitt ursprung i mlt. *begripen* ett översättningslån av lat. *comprehendere*, i sin tur beroende av gr. *συλλαμβάνω*. "Betydelselån" är nog ett för starkt ord i sammanhanget. Adekvatere beskrivet gäller det snarare *påverkan* i riktningen grekiska till latin till tyska som verkat tillsammans med en kognitiv benägenhet att uppleva samband mellan 'gripa' och 'förstå'. I fall som *begripa/comprehendere/συλλαμβάνω* kan semantisk påverkan lätt ha uppstått i översättningssituationer. Motsvarande kontextbunden påverkan är svårare att se hos verb som *fatta* och eng. *grasp*. Att fysiskt gripande i föreställningen naturligt kan överföras till den intellektuella aktionen 'förstå' omvittnas t.ex. av att *begripa med (båda) händerna* i äldre nysvenska användes för 'klart eller tydligt förstå' (se SAOB **begripa** (B 755)). Jämför en motsvarande levande metaforisk användning av fr. *saisir* i den belagda användningen *saisir par intelligence*. Här är det som i många andra fall fråga om en möjlig semantisk analogi. Allmänt sett torde företeelsen analogi i olika grader ha varit mycket verksam inom en kulturellt och geografiskt sammanhörande sfär som den indoeuropeiskt talande världen. I vårt fall skulle bara en global undersökning av betydelsehistorier bakom 'förstå' kunna bringa viss klarhet rörande vad som är autokton och vad som är analogisk betydelseutveckling. En sådan undersökning får anstå.

### 3.2 'komma i besittning av', 'uppnå, förvärva'

Eng. *get*

Verbet går tillbaka på en en rot \**ghed-* som med nasal uppträder hos lat. *comprehendere* (se ovan under 3.1). I motsats till vad som är fallet i fråga om *comprehendere* har 'förstå' hos *get* nog inte utvecklats direkt ur 'gripa' utan tycks vara en specialisering av en därtill sekundär betydelse 'komma i besittning av'.

Lat. *assequere*

*Assequere* 'följa efter någon (för att hinna upp honom)' + prefixet *ad* 'till' har via assimilation *-ds-* till *-ss-* gett *assequere* 'hinna upp'.

Fht. *in(t)stantan*. Se avsnitt 2.1.

Mlt. *vorstān* med västgermanska motsvarigheter. Se avsnitt 2.2.

### 3.3 'samla ihop, ta samman (och ordna)'

Gr. *συνίημι* (*syniēmi*)

*συνίημι* är en sammansättning av prefixet *συν-* 'med, samman, tillsammans' och *ἵημι* (*iēmi*) 'sända, skicka, kasta, slunga'. Vid sidan av 'sammansföra, ställa mot varandra' har *συνίημι* de överförda betydelserna 'förnimma, märka; höra' och 'förstå'.

Lat. *intelligere*

*Intelligere* är en sammansättning av *inter* 'mellan; bland, ibland, mitt i, mitt ibland' och *legere* 'samla, samla ihop, veckla ihop'. I överförd användning betecknar *legere* 'lyssna på (egentligen: samla på eller ihop någons tal)' samtidigt som verbet också har den resultativa betydelsen 'välja ut'. Betydelsen 'förstå' hos sammansättningen *intelligere* torde som omedelbar utgångspunkt ha 'samla eller välja ut det relevanta i något'.

### 3.4 'särskilja eller skilja ut'

Isl. *skilja*

Jämför sv. *urskilja* och ty. *unterscheiden* med betydelser som representerar det närmaste förstadiet till 'förstå, inse' hos det isl. *skilja*.

### 3.5 'komma fram till'

Find. *avagam-*

*Avagam* 'förstå' är en med *ava-* 'ned (från), bort från', men även (med huvudtanke på målet) 'fram till', prefigurerad form av *gam-* 'komma'. Jämför motsvarande metaforiska användning av sv. *komma fram till något* (jämför även *komma på något*).

### 3.6 'stå eller ställa sig in i eller (tätt) intill eller framför/inför något'

Gr. *ἐπίσταμαι* och mlt. *understān* (med västgermanska motsvarigheter). Se avsnitt 2.1.

### 3.7 'med en teknisk anordning förbinda (något med något)'

Sv. *koppla*

I vardaglig eller slangartad svenska används verbet *koppla* som beteckning för 'förstå'. Med viss kvardröjande karaktär av bild utgår användningarna från den angivna betydelsen.

### 3.8 'höra eller sträcka sig eller anstränga sig för att höra'

Bret. *clevout*

Verbet *clevout* översätts både med 'höra' och 'förstå'. Det är rotsamhörigt med bl.a. find. *śrŋōti* 'hör'.

Fr. *entendre*

Det franska verbet *entendre* har vid sidan av 'höra; höra på, lyssna till, avlyssna' även betydelsen 'förstå'. Det återgår på lat. *intendere* 'spänna, sträcka (fram)', även 'rikta skärpt uppmärksamhet på något'. Det förefaller mest troligt att betydelsen 'förstå' hos fr. *entendre* uppkommit via betydelsen 'höra'.

### 3.9 'se'; 'blicka in i (något)'

Lat. *videre*, sv. *inse*, da. *skønne*, eng. *see*

Hos *videre*, *skønne* och *see* är förbetydelsen 'uppfatta med synsinnet, se', hos *inse* '(med skärpt syn) blicka in i (något), se in i (något)'. Beträffande

*inse* och *videre* är kanske för mycket kvar av "(inre) seende" för att de skall gälla som regelrätta representanter för 'förstå'.

### 3.10 'lägga märke till'

Ty. *erkennen*

*Erkennen* översätts kongenialt med 'förstå' i en användning som *Er erkannte ihre Absichten* 'han förstod eller genomskådade hennes avsikter'. Likväl är det tveksamt om verbet här skall sägas ha en etablerad betydelse 'förstå'. Användningen beskrivs kanske bättre som en tänjning av 'få det eller det intrycket'. Sådan betydelsenyans finner man också i användningen av *erfara*, *förnimma*, *varsebli*.

### 3.11 'ha (god) tankeförmåga, ha förstånd'

Lett. *jėgt*

*Jėgt* 'förstå' är identiskt med lit. *jėgiù*, *jėgti* 'kunna, vara stark'. Verbet är avlett av det nomen som föreligger i lett. *jėga* 'förstånd' och lit. *nuo-*, *pajėgà* 'kraft, förmåga'.

### 3.12 'veta'

Gr. *γινώσκω* (*gignósko*)

Liddell & Scott översätter *γινώσκω* med 'come to know', 'know by reflection or observation'; 'form a judgement; think'. Enligt samma ordbok används aoristen *ἔγνων* (*égnon*) 'jag förstår' i dialog som reaktion på något sagt. Menge & Güthling definierar verbet på följande sätt 'wahrnehmen, merken, erfahren, einsehen; Einsicht haben (oder erlangen)', 'auffassen, verstehen'.

## 4 Sammanfattning

Artikeln ägnas betydelseutvecklingar som lett fram till 'förstå'.

I avsnitt 2 behandlas fyra exempel på att ett prefixverb där huvudordet har grundbetydelsen 'stå eller ställa sig' utvecklat betydelsen 'förstå'. Det gäller gr. *ἐπίσταμαι* (*epístamai*) och mlt. *vorstān* (som genom lån gett sv. *förstå*) och *understān* med västgermanska motsvarigheter (bl.a. ty. *verstehen* resp. eng. *understand*) samt fht. *in(t)stantan*. Jag kommer fram till

en ny historisk förklaring av betydelsen 'förstå' hos de västgermanska verben. Hos såväl *vorstān* som *in(t)stantan* går betydelsen 'förstå' av allt att döma tillbaka på 'komma i besittning av, ernå', i sin tur utgående från en innebörd av typen 'stå eller uppträda i visst sammanhang så att man därigenom kommer i besittning av eller ernår något', ungefär "stå sig till något". Hos mlt. *understān*, liksom hos gr. *epístamai* är förbetydelsen 'stå eller ställa sig intill eller mitt i något'.

I avsnitt 3 kategoriseras de exempel på utveckling till verbbetydelsen 'förstå' som påträffats i indoeuropeiska språk, inklusive de fyra verb som behandlas i avsnitt 2. De aktuella verben indelas i 12 kategorier bestämda av vad jag kallar "förbetydelser" till 'förstå'. Förbetydelsen kan vara lika med verbets grundbetydelse men utgör inte sällan en sekundär användning som närmast ligger till grund för 'förstå'.

Utvecklingen till 'förstå' utgör metaforiska processer (3.1–3.7) men kan också bero på betydelseförskjutningar av allmänare art. Hos 3.8–9 beror förändringarna på förskjutning från sinnesupplevelse till tänkande. I fallen 3.10–12 kan betydelseförändringen beskrivas som semantiska förskjutningar eller nyanseringar helt av kognitiv art.

## Språkförkortningar

|         |                      |       |                             |
|---------|----------------------|-------|-----------------------------|
| bret.   | = bretonsk(a)        | ieur. | = indoeuropeisk(a)          |
| da.     | = dansk(a)           | isl.  | = isländsk(a)               |
| eng.    | = engelsk(a)         | lat.  | = latin(sk)                 |
| feng.   | = fornengelsk(a)     | lett. | = lettisk(a)                |
| ffris.  | = fornfrisisk(a)     | lit.  | = litauisk(a)               |
| find.   | = fornindisk(a)      | mht.  | = medelhögtysk(a)           |
| fht.    | = fornhögtysk(a)     | mlt.  | = medellågtysk(a)           |
| flågfr. | = fornlågfrankisk(a) | mnl.  | = medelnederländsk(a)       |
| fr.     | = fransk(a)          | nor.  | = norsk(a)                  |
| fsax.   | = fornsaxisk(a)      | sv.   | = svensk(a)                 |
| got.    | = gotisk(a)          | ty.   | = tysk(a) (dvs. högtysk(a)) |
| gr.     | = grekisk(a)         |       |                             |

## Litteratur

- Althochdeutsches Wörterbuch*. Auf Grund von Elias von Steinmeyer hinterlassenen Sammlungen ... Bearbeitet und herausgegeben von Elisabeth Karg-Gartenstädt und Theodor Frings. 1968-. Berlin. Akademie Verlag.
- Auerbach, C. & Holmberg, J. & Reuter-crona, H. 1967: *Tysk-Svensk ordbok*. Stockholm. Norstedts.
- Beekes, Robert S. P. 2009: *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden. Brill.
- Boutkan, Dirk & Siebinga Sjoerd, Michiel. 2005: *Old Frisian Etymological Dictionary*. Leiden. Brill.
- Buck, Carl D. 1949: *A dictionary of selected synonyms in the principal Indo-European languages*. Chicago. Univ. of Chicago press.
- Chantraine, Pierre. 1968–1980: *Dictionnaire étymologique de la langue grèque. Histoire de mots*. Paris. Klincksieck.
- Ernout, A. & Meillet, A. 1932: *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire de mots*. Paris. Klincksieck.
- EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet [...] unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. 1989. Berlin. Akademie-Verlag.
- Fraenkel, Ernst. 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg. Winter.
- Fritzner, Johan. 1886–1896: *Ordbog over det gamle norsk sprog*. Omarb. I–III. Kristiania [Oslo]. Den norske Forlagsforening.
- Graff, Eberhard G. 1834–1856: *Althochdeutsches Sprachschatz* 1–7. Berlin.
- Griffiths, Bruce & Dafydd Glyn Jones. 1995: *The Welsh Academy English–Welsh Dictionary*. Cardiff. Cardiff Univ. Press.
- Grimm<sup>1</sup> = Grimm, Jakob & Grimm, Wilhelm. 1845–1961: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig. Hirzel.
- Grimm<sup>2</sup> = *Deutsches Wörterbuch* herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften der DDR [...] 1965-. Leipzig. S. Hirzel Verlag.
- Hellquist, Elof. 1948: *Svensk etymologisk ordbok*. 3. uppl. Lund. Gleerup.
- Holthausen, F. 1925: *Altfriesisches Wörterbuch*. Heidelberg. Winter.
- Kluge = Kluge, Friedrich. 1957: *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*. 17. Auflage. Bearbeitet unter Mithilfe von Alfred Schirmer. Bearbeitet von Walter Mitzk. Berlin. Gruyter.
- 1995: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 24. Aufl. Bearbeitet von Elmar Sebold. Berlin – New York. Gruyter.
- Lasch, Agathe & Borchling, Conrad. 1956–: *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*. Neumünster. Carl Wachholtz.
- Lehmann, Winfred P. 1986: *A gothic etymological dictionary*. Leiden. Brill.
- Liddell-Scott = Liddell, Henry George & Scott, Robert. 1996: *A Greek-English Lexikon*. Oxford. Clarendon Press.
- Mayrhofer, Manfred. 1992–2001: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen* I–III. Heidelberg. Winter.
- Menge, Hermann. 1951: *Griechisch–Deutsch*. (Menge – Güthling. Enzyklopädisches Wörterbuch der griechischen und deutschen Sprache. Teil I.) Berlin. Schöneberg.

- Nielsen, N. Åge. 1966: *Dansk etymologisk ordbog* 2. rev. udgave. København.  
 ODS = *Ordbog over det danske sprog*. Grundlagt af V. Dahlerup. 1918–1956. København. Gyldendal.  
 OED = *The Oxford Dictionary*. Second Ed. Being a corrected Re-Issue with an Introduction, Supplement, and Bibliography of a New English Dictionary on historical Principles I–XX. 1995. Oxford. Clarendon Press.  
 Pokorny, Julius. 1959: *Indogermanisches Wörterbuch*. I. Bern. Francke.  
 SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. 1898–. Lund.  
 Schützeichel, Rudolf. 1969: *Althochdeutsches Wörterbuch*. Tübingen. Niemeyer.  
 Torp, Alf. 1919: *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania [Oslo]. Aschehoug.  
 Vaan, Michiel de. 2008: *Etymological Dictionary of Latin (and the other Italic languages)*. Leiden. Brill.  
 Vasmer, Max. 1996. *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka* 3. izd. Sankt-Petersburg. Azbuka.  
 Vendryès, Joseph. 1959–: *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*. Dublin. Dublin Institute for Advanced Studies.  
 Vladimir, Orel. 1998: *Albanian etymological dictionary*. London – Boston – Köln. Brill.  
 Vries, Jan de. 1962: *Nederlands Etymologisch Wordenboek*. Leiden. Brill.  
 WNT = *Wordenboek der Nederlandsche Taal*. 1882–1998. Nijhoff.